

Rapport från FINNSAM:s vinterkonferens i Västerås och Sätra Brunn 24-26 februari 2017

Tema: Carl Axel Gottlund och skogsfinnarnas historiska betydelse idag

Text: Helena Söderlund, Västerås och Satu Sundström, Svärdsjö

Foto: Seppo Remes, Hallstahammar (om inte annat anges)

Redigering: Tor Eriksson, Örebro

Fredagen den 24 februari

Västmanlands län är ett Sverige i miniatyr och Västerås historia sträcker sig mer än 1000 år bakåt i tiden. I Västerås hölls reformationsriksdagen 1527. Här verkade också biskop Johannes Rudbeckius, han som bland mycket annat beordrade prästerna att kyrkobokföra och registrera sina församlingsbor – till glädje för alla släktforskare. Den nutida positiva utvecklingen har skett genom samverkan mellan näringsliv och myndigheter – och tack vare invandringen, poängterade Västmanlands läns landshövding *Minoo Akhtarzand* när hon invigde FINNSAM:s vinterkonferens som i år hölls i Västerås! *Tor Eriksson* kompletterade och visade en reklamfilm från den vackra Mälärstaden.



Landshövding Minoo Akhtarzand inviger konferensen *Arkivchef Erkki Vuonokari vid mikrofonen*

Konferensens förste talare var *Erkki Vuonokari*, chef för Sverigefinländarnas arkiv. Arkivets uppdrag är att främja sverigefinsk kultur och forskning fick vi veta. Arkivet samlar dokument från både föreningar och enskilda personer. Man tar emot bilder, filmer, ljudband med levnadsberättelser samt protokoll, verksamhetsberättelser och räkenskaper. Arkivet finns i Riksarkivet i Arninge i Stockholm och i Eskilstuna stadsarkiv.

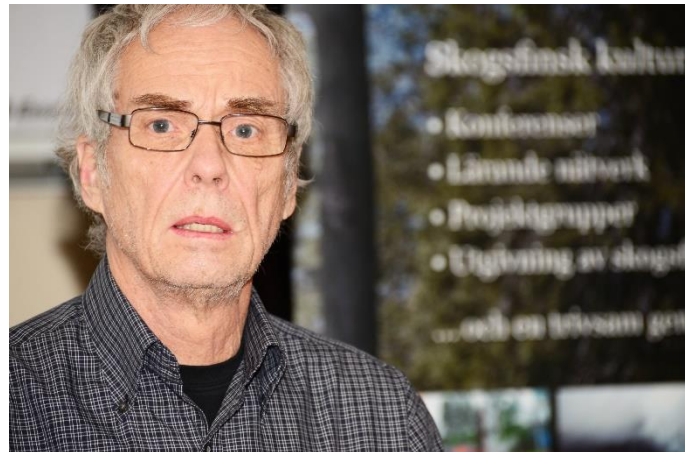
Så firade vi sverigefinska dagen som i år inföll just på vinterkonferensens första dag. Erkki Vuonokari berättade att dagen har firats sedan 2011. Från början var firandet koncentrerat till Stockholm men efterhand har firandet spritt sig till många platser runt om i Sverige. Datumet är valt på grund av att Carl Axel Gottlund föddes just den dagen (år 1796). Sverigefinska flaggan placerades på bordet längst fram och med sverigefinska ”nationalsången” *Satumaa* i högtalarna och bubbel i glaset skålade vi och firade Gottlunds födelsedag.

På grund av tidsbrist (vi var redan försenade i programmet) blev nästa intressanta föreläsning om Gottlunds betydelse för skogsfinnarna i Skandinavien något forcerad. Många önskar nu att vi kanske kan få möjlighet att på nytt höra *Niclas Persson* så småningom!?! Niclas, forskare i Norrköping kring skogsfinnsk migration, hann i alla fall berätta om Gottlunds olika agendor.

Mest känd är han väl som etnolog och nedtecknare av runosånger, besvärjelser med mera samt för att han dokumenterade finska släktnamn. Men han hade också en politisk agenda. Han ville bland annat skapa ett finskt härad som skulle omfatta delar av både Värmland och Norge utan gräns mellan nationerna. Med detta önskemål nedskrivet i en petition som undertecknats av en mängd skogsfinnar, uppvaktade Gottlund kronprinsen och kungen. Dock blev det avslag och Gottlund hotades med utvisning från Sverige på grund av sitt politiska agerande. Gottlund gav sig också in i den språkstrid som då rådde i Finland mellan finskan och svenskan. ”Skriv som du talar” var hans inställning i den frågan.



Niclas Persson betraktar Carl Axel Gottlund

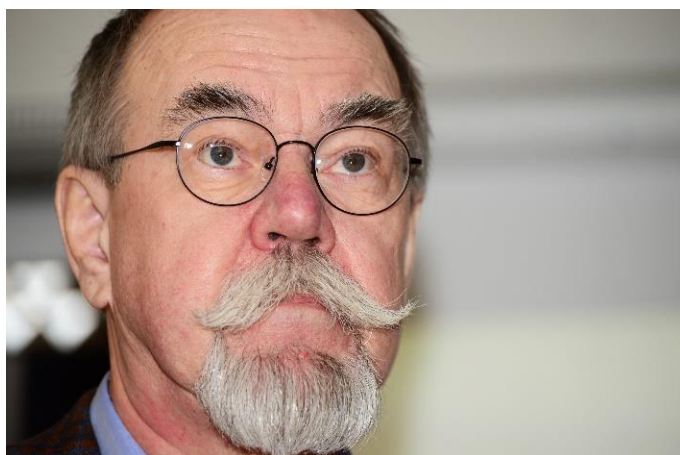


Bo Westling tolkar Gottlunds dagbok

”Alla vill ha en historia – då blir man stolt” sa *Bo Westling* som var dagens siste föreläsare. Westling, numera pensionerad svensklärare i Köping är född i Flatbyn i Nås finnmark och har många generationers skogsfinska namn i sin släkthistoria. Han menade att finnmarksfolkets status har höjts sedan han var finnmarksbarn, detta troligen på grund av forskning och ökat intresse för området, antog han. Westling presenterade sin bearbetning och tolkning av Gottlunds dagbok från resan i Västmanland och Dalarna år 1817.

Lördagen den 25 februari

Lars-Gunnar Larsson, professor emeritus i finsk-ugriska språk i Uppsala, började dagen med en föreläsning om Karl Bernhard Wiklund, en färgstark person, med rötter i Röjeråsen i Rättviks finnmark men som föddes 1868 och växte upp i Västerås. Wiklund blev tidigt intresserad av samiska språk och den samiska kulturen och gjorde många resor till det vi idag kallar Sameland. Senare lärde han sig också finska. Som språkforskare studerade han flera finsk-ugriska språk samt både nordiska och slaviska språk. Han blev professor i finsk-ugriska språk och införde detta som ämne på svenska universitet. Wiklund besökte också den skogsfinska befolkningen i Värmland. Hans intryck därifrån var dock att dem han mötte inte var särskilt intresserade av sina rötter och sitt språk. Wiklund kallade sig själv lappolog och menade att lika viktigt som att lära sig ett språk var att få kunskap om språkgruppens kultur och levnadsförhållanden. Wiklund blev statens expert vad gällde frågor rörande samer och finnar.



Lars-Gunnar Larsson presenterar K B Wiklund



Gunnar Larsson delger oss sina resultat

Så startade konferensens första paneldiskussion med rubriken ”Gottlunds verksamhet bland skogsfinnarna”! I panelen ingick *Lars Lundin*, *Bo Westling*, *Niclas Persson* och *Erkki Vuonokari*. Samtalet leddes av *Leila Åsbäcken*. Det blev många frågor och diskussioner om Gottlunds egna språkkunskaper. Hans far var tvåspråkig men hans mor talade enbart svenska vilket gjorde att det var svenska som talades i hemmet. Det påstås att Gottlunds talade finska inte var särskilt god – men ingen vet med bestämdhet. Eftersom hans modersmål var svenska kan det ju vara så att hans finska blev en aning svenskpåverkad. Ett annat ämne som togs upp var att Gottlund inte var särskilt accepterad i den akademiska världen. Om det hade att göra med de eventuellt bristande finskkunskaperna eller hans uppmaning/uttalande ”skriv som du talar” under den pågående språkstriden i Finland – eller något annat – är svårt att veta.

På jakt efter skogsfinska bosättningar i Västmanland och Uppland började *Gunnar Larsson*, släkt- och hembygdsforskare, plöja igenom en mängd olika dokument. Finnar hittade han, och många hade kommit tidigare än 1600-talet. Det mest troliga är dock att de flesta finnar som då var bosatta i dessa trakter var folk från västra Finland – alltså inte skogsfinnar. Det tycks inte ha funnits något klart mönster över vad de sysslade med, var de bodde eller hur de bodde. De var utspridda i flera socknar och landskap. Det flesta verkade inte ha haft kontakt med finnar i finnmarkerna utan mer med städernas finnar – särskilt med Stockholms finsktalande. Levde dessa finnar annorlunda än den inhemska svenska befolkningen? Denna och många fler frågor har dykt upp under undersökningens gång.

Marko Lamberg är docent i nordisk historia i Tammerfors och har forskat om tidig finsk inflyttning till Sverige. Han började med att visa Olaus Magnus karta som trycktes 1539. Kartan visar hur nära avståndet mellan Finland och Sverige upplevdes på den tiden. Trafiken mellan de båda rikshalvorna lär ha varit omfattande. Det bodde många finnar i Stockholm under 1400-talet. Den första dokumenterade finnen som varit bosatt i den svenska rikshalvan hette Magnus Finne. Dokumentet är från 1338. Magnus Finne bodde i Småland, tillhörde det jordägande folket och hade eget sigill. I lagen betraktades den finsktalande befolkningen som fullvärdiga svenska medborgare. I vissa situationer kunde de dock bli betraktade och omnämnda som udda främlingar. Att de talade finska visar flera handlingar och dokument.

Efter en god lunch, som Sveaskog bjöd på, fick vi av *Maud Wedin* en redig föreläsning om det svenska statliga skogsbrukets historia ända från 1238 då Kung Erik (den Låse och Halte) i ett dokument gav klostermunkar i Småland rätt att bruka skogen ända fram till Domänverket som blev dagens Sveaskog, ett modernt skogsbolag med ambition att kombinera god ekonomisk avkastning med långsiktig skogsvård och miljöhänsyn.



Marko Lamberg hade rest ända från Tammerfors



Niina Hyrsky kom från Finlands ambassad

Niina Hyrsky informerade sedan om Finlands ambassads medverkan i projektet "Finland 100 år". Den 6 december 2017 har Finland funnits som självständig stat i 100 år. Den finska ambassaden har initierat "Stockholm/Suomi", den största Finlandsfesten någonsin i Sverige. Detta sker i Kungsträdgården, Stockholm, torsdagen den 24 – lördagen den 26 augusti. Fokus på torsdag är samhällsfrågor, näringsliv, miljö etcetera, fredag kultur och historia. Festens kulmen blir på lördagen med fokus familj, schlager, pop & rock. Festen är öppen för alla och vill presentera en bild av Finland bortom schablonerna. Skicka information till ambassaden om vad som pågår runt om i landet under året med anledning av firandet. Under själva födelsedagen är det mottagning på ambassaden. Finansiärer är den finska staten och sponsorer.

Maud Wedin återkom sedan med ämnet "Skogsfinnarnas historia i Skandinavien". Maud redovisade några nedslag i Finlands och Sveriges gemensamma historia från 1100-talet till 1817. Hon gjorde en genomgång av orsakerna till skogsfinnarnas migration under 1500-talet och 1600-talet, flyttrörelserna, kolonisationens olika faser, där den första perioden kan beskrivas som ett slags Klondyke-period, bosättningar, mestadels vid gränser, vilka som migrerade etcetera och problematiserade i sammanhanget vissa frågor. En sådan gäller konsekvenserna av Helgeandsbeslutet från 1282, där Magnus Ladulås fastslår att all ej uppodlad mark är kronans. Det är ett beslut som använts flitigt genom historien av statsmakten men som genom historikern och arkivforskarens Carl Gustaf Styffes forskning, publicerad 1864, visat sig vara ett falsarium. Maud tog upp problematiken kring att skilja på skogsfinnar och västfinnar, vilka ofta tog tjänst inom till exempel gruvnäringen. Vad gäller sociala och kulturella skillnader mellan svenskar och finnar nämnde Maud som exempel att de finnar som inte blev kvar på släktgården i regel fick sämre villkor vid arvsskifte.

Rubriken för *Marja-Liisa Keinänen*s anförande var "Hur förändrades synen på skogsfinnarnas språk och kultur från 1600-talet till Gottlunds 1800-tal?". Marja-Liisa Keinänen, docent i religionshistoria, redovisade en studie av hur det svenska prästerskapet förhöll sig till skogsfinnarnas språk åren 1640-1720 i mellersta Sverige. Efter en första period av tvåspråkighetspolitik infördes en ny strategi från 1650-talet där finnarna på grund av generationsskifte förväntades behärska svenska. Användandet av finska ansågs skapa oreda och vara icke-fungerande av praktiska skäl. Den lutherska kyrkans förpliktelse var att få alla människor att leva i enlighet med tio Guds bud för att undvika kollektivt straff varför den hade funktionen att kontrollera detta bland annat genom husförhör.

Den tvåspråkige prosten i Gävle, Johan Schaefer (1657-1725) fick uppdraget att undersöka språkkunskaperna i finnmarkerna i Gästrikland och Hälsingland och fann att många levde i hedniskt mörker, vilket Schaefer med sina kunskaper i finska kunde avhjälpa. Detta orsakade dock en maktkamp med svenskspråkiga präster som såg sina inkomstmöjligheter hotas. Schaefers och ytterligare några finskspråkiga prästers insats var tillfällig. Någon organisation skapades aldrig. De finskspråkiga männen som rörde sig ute i samhällena lärde sig svenska fortare än kvinnorna och barnen som mera vistades hemmavid. Eftersom källorna består av aktioner/handlingar och officiella dokument och inte till exempel av brev och dagböcker påminde Marja-Liisa Keinänen om att vi inte vet hur de enskilda människorna förhöll sig till tro, Guds straff och språkets betydelse i detta sammanhang.



Marja-Liisa Keinänen från Stockholms universitet



Jarmo Lainio från samma universitet

Jarmo Lainios ämne var ”Dagens sverigefinnar i Mälardalen”. Jarmo Lainio, professor i finska och av regeringen utsedd till särskild utredare i utredningen ”Förbättrade möjligheter för elever att utveckla sitt minoritetsspråk”, framhöll inledningsvis vikten av korrekta definitioner. Sverigefinnar definieras som personer fastboende i Sverige, finsktalande eller med finskt tal i släkten. Begreppet sverigefinländare inkluderar även i Sverige boende finlandssvenskar, som har svenska som modersmål. Geografiskt använde han begreppet ”ett utvidgat Mälardalen” och tidsmässigt tiden efter 1945. Jarmo Lainio redogjorde bland annat för att det finns 59 förvaltningsområden för den nationella minoriteten sverigefinnar men att kunskap om vad detta innebär i praktiken ännu är ganska låg i flera kommuner. I samband med att äldre generationer försvinner avtar politisk och kulturell aktivitet i mera traditionella föreningssammanhang. Finska är inte längre det största invandrarspråket i Sverige. Finskan och finskheten har på senare tid fått högre status, vilket dock är svårt att mäta. Detta kan kopplas till lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk år 2010 och också till ungas förhållningsätt till sin finskhet, en mera subjektiv identifikation. En negativ utveckling är den urvattning av språket som sker i media medan en positiv sådan är ett allt större intresse för finskspråkiga förskolor.

Paneldiskussion II under ledning av *Maarit Kalela-Brundin* och med deltagarna *Marja-Liisa Keinänen, Jan Myhrvold, Niclas Persson, Seppo Remes* och *Maud Wedin* kretsade kring ämnet ”Skogsfinnarnas historiska betydelse idag”. Deltagarna i panelen och de i publiken som yttrade sig var överens om att skogsfinnarna har haft stor betydelse för sverigefinnarnas status som nationell minoritet i dagens Sverige, bland annat för att skogsfinnarna är en historisk minoritet, som är väl dokumenterad. Dock har gruppen sverigefinnar liksom universitet och högskolor visat begränsat intresse för skogsfinnarna varför nätverk har stor betydelse. I

dagens komplexa, splittrade samhälle är kunskap om den personliga identiteten viktig för många människor. Via internet finns möjlighet att tämligen enkelt släktforska och på så sätt hitta sin identitet som skogsfinne. Runt om i Europa finns några jämförbara grupper, alltså folk som flyttat till ett land med ett annat språk och annan kultur. Till skillnad mot dessa grupper flyttade emellertid skogsfinnarna inom det egna landet. Sverige kan under 1600-talet beskrivas som ett multikulturellt land utan fördomar mot människor från andra platser. De konflikter mellan finnar och svenskar som är dokumenterade har oftast koppling till svedjeförbudet, som infördes under seklets mitt.



Paneldiskussion II. Foto av Tor Eriksson



Spelman Johan Sobelius med sina kanteler

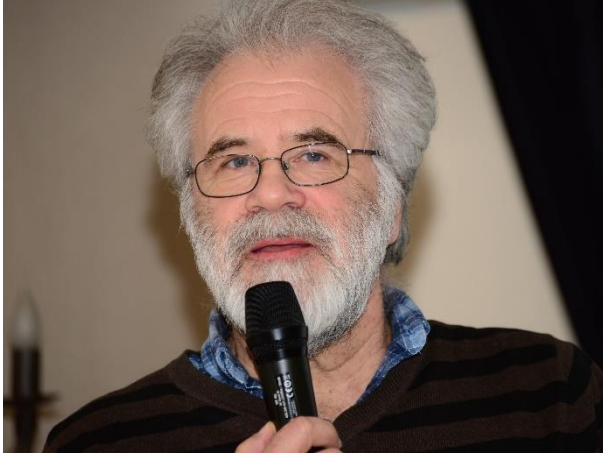
Dagen avslutades med att Västerås stad bjöd in till en finsk middag. Vid vårt bord tyckte vi att det var lite spännande att få dessert både före och efter varmrätten, som var en version av Karjalanpaisti, karelsk stek, men egentligen en gryta. Vi fick lyssna till kantelemusik framförd av *Johan Sobelius*. De spröda tonerna hördes från två instrument; ett med strängar av tagel från Väinämöinsens trollhäst och ett med strängar av stål. För oss som inte fortsatte samkvämet in på nattkröken avslutades kvällen traditionellt med att Seppo Remes visade ett bildspel, denna gång med sommarbilder från Finland.

Söndagen den 26 februari

Maud Wedin informerade om ett planerat Gottlundjubileum i Svartnäs den 7 juli, på dagen 200 år efter Gottlunds besök där. Dagen är betydelsefull då det var i Svartnäs som Gottlund för första gången hörde finska språket talas vilket han så livfullt beskriver i sin dagbok över resan i Dalarna, Hälsingland, Västmanland och Värmland. En arbetsgrupp, som bland andra består av *Maud Wedin* och *Maths Östberg* planerar föredrag, bland annat av Gottlundkännaren *Lars Lundin*, ett skådespel om den dramatiska händelsen och mat med förhoppningsvis finsk anknytning. Alla är mycket välkomna till Svartnäs!

Birger Nesholen belyste ”Den historiska bakgrunden till ’lagen’ om nationella minoriteter för skogsfinnarna i Norge”. Europarådets ramkonvention om skydd av nationella minoriteter, vars syfte är att skydda nationella minoriteters fortlevnad, trädde i kraft 1998. Den har sin bakgrund i krigshändelserna som följde på Jugoslaviens upplösning under 1990-talet. Avsikten är att konventionen ska medverka till demokrati, fred och stabilitet. I Sverige ratificerades (godkändes) konventionen år 2000 och år 2010 antogs lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. I Norge finns inte någon motsvarande lag utan ratifikation av konventionen gäller från år 1998. *Birger Nesholen* redogjorde för hur han inför detta beslut besvarade en remiss från Utrikesdepartementet där skogsfinnarna betecknades som en gren av gruppen kvener, vilka endast är bosatta i nordligaste Norge och alltså definitionsmässigt inte

är skogsfinnar. Ratifikationen har fått positiva konsekvenser för minoriteterna i Norge, det vill säga judar, kvener, resandefolk, romer, samer och skogsfinnar, till exempel på förvaltningsplanet och i form av synliggörande genom uppdaterad kunskap bland annat i skolan. Birger Nesholen avslutade med att ställa frågan om vem som är skogsfinne idag. Svaret måste bli att det är den som själv räknar sig som skogsfinne. Vi är långt ifrån 1930-talets och 1940-talets kategoriserande uppifrån.



Birger Nesholen vid mikrofonen



Lennart Rohdin presenterar svenska förhållanden

Lennart Rohdin fyllde på med ”Den historiska bakgrunden till lagen om nationella minoriteter för sverigefinnarna i Sverige”. Lennart Rohdin är av regeringen utsedd att i en utredning genomföra en översyn av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk och också analysera och föreslå hur efterlevnaden av de nationella minoriteternas rättigheter ska säkras. Sverigefinnarna räknas som en av fem nationella minoriteter i Sverige. De övriga är judar, romer, samer och tornedalingar. Gemensamt för de nationella minoritetsgrupperna är att de har befolkat Sverige under lång tid, att de utgör grupper med en uttalad samhörighet, har en religiös, språklig eller kulturell tillhörighet, som de har en tydlig önskan om att behålla. Språket, men inte dialekter, som till exempel finlandsvenska, ses som kulturbärare.

Lennart Rohdin poängterade betydelsen av året 1809, då Finland från att ha varit en del av Sverige sedan medeltiden istället blev ryskt storfurstendöme. Innan dess var Sverige i det allmänna medvetandet ett område som sträckte sig från Mälardalsområdet med Stockholm som centrum österut över Åland och in i västra Finland. Sverige, svenskarnas rike, landet där man talar svenska, föddes under 1800-talet under inflytande av de nationalistiska strömningar som rådde i hela Europa och manifesterades i bland annat införandet av obligatorisk folkskola. Innan dess var Sverige ett mångkulturellt, flerspråkigt land där statsmakten egentligen bara brydde sig om att befolkningen betalade skatt och ställde upp med soldater i händelse av krig. Statens institut för rasbiologi i Uppsala grundades 1922 och var verksamt till slutet av 1950-talet. Till och med 1930-talet genomfördes skallmätningar med mera på just de grupper som idag har status av nationella minoriteter vilka betraktades som lägre stående. Enligt den läroplan som gäller för grundskolan idag ska kunskaper inhämtas om de nationella minoriteterna vilket dock ännu inte sker i någon större utsträckning. Lennart Rohdin avslutade med att konstatera att sverigefinnarna idag inte skulle ha status av nationell minoritet utan skogsfinnarnas migration med hänvisning till denna historiska förankring.



Ett karbad ingick i behandlingen på Sättra Brunn. Foto av Tor Eriksson



Vi fick smaka det järnhaltiga vattnet i brunnshuset

Gottlund besökte Sättra Brunn under sin färd från Uppsala till Falun. Vi fick guidad visning av området, dricka av det förmodat hälsobringande vattnet och sedan äta lunch. Tor, huvudansvarig för konferensen, läste ett utdrag ur dagboken för oss, som beskriver vistelsen i området - en fin avslutning på denna vinterkonferens 2017 med nationella minoriteter och jubilarerna Gottlund och Finland i fokus.

Allra sist riktas ett stort tack till de bidragsgivare som gynnade konferensen: Sveaskog, High Voltage AB, Svenska Kyrkan Västerås stift, Svenska Kyrkan Västerås pastorat, Västerås stad och Region Västmanland